

JURIDISKA FAKULTETEN

vid Lunds universitet

Emma Larsson

Åtalsunderlåtelse i konkurrensfall

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Uppsats på juristprogrammet

15 högskolepoäng

Handledare: Lotta Maunsbach

Termin: VT2013

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRORD	3
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	5
1.1 Presentation av uppsatsämnet	5
1.2 Syftet med uppsatsen	6
1.3 Frågeställningar och avgränsningar	6
1.4 Metod	6
1.5 Forskningsläge och material	7
1.6 Disposition	7
2 ALLMÄNT OM 20:7 RB	9
2.1 Om grundrekvisitet i 20:7 1st RB	11
2.1.1 Väsentligt allmänt intresse	11
2.1.2 Väsentligt enskilt intresse	12
2.2 Skuldfrågan	12
3 STATISTIK	14
4 NÄRMARE OM ÅU I KONKURRENSFALL ENLIGT 20:7 1ST 3P RB	15
5 ÅU SOM MEDEL FÖR LAGFÖRING I KONKURRENSFALL	20
5.1 Målsäganden och ÅU	20
5.2 Likhetsprincipen och folkets förtroende för rättssystemet och ÅU	21
6 ANALYS OCH SLUTSATSER	24
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	30
Källor	30
Otryckta källor	30
Tryckta källor	30
Litteratur	31

Summary

The primary rule of absolute duty to prosecute is stated in 20:6 RB. This means that the prosecutor is obliged to engage prosecution when there is sufficient evidence for a conviction. The possibility of waiver of prosecution is stated in 20:7 RB and is an exception from the absolute duty of prosecution. The prosecutor can decide to waive prosecution for minor offense not resulting in any other penalties than a fine or the penalty will not be any other than a conditional sentence and there is also particular reasons to decide to waive prosecution, in crime concurrence cases or if the suspect is receiving or is going to receive psychiatric care or other measures under LSS. Besides these grounds a waiver of prosecution can be granted in extraordinary cases if it is obvious for special reasons that no penalty is needed for the suspect to refrain him- or herself from criminal actions and no other circumstances require prosecution. According to 20:7 1st RB there should be no important public or private interest in conflict with a decision to waive prosecution. If so, the prosecutor is obliged to prosecute. Clearer guidelines from RÅ could be useful about this basic precondition. The question of guilt is determined when an investigation is completed and when there is proof of the guilt beyond reasonable doubts. Statistics show that the number of decisions to waive prosecution has decreased and that it is not clear whether the frequency of relapses is affected by the number of waivers of prosecution.

The waiver of prosecution in crime concurrence cases is probably a necessity for reasons of procedural economy and in order to concentrate the resources of the legal system on more severe crimes. It seems like only those who advocate for stricter absolute duty to prosecute would like to restrict the waiver of prosecution. I have not been able to state my own opinion in the matter although more questions have emerged. In short, I have not been able to answer the question whether 20:7 1st 3p RB stating the possibility of waiver of prosecution in crime concurrence cases needs to be changed and if so, in what way. A far greater investigation of consultation bodies and more extensive doctrine would be needed to answer this question. However, there are doubts whether 20:7 1st 3p RB is formulated in the best possible way. There may be certain flaws, risks and negative consequences in deciding on waiver of prosecution in crime concurrence cases in relation to the principle of equality, the people's trust in the legal system and the injured party and the offender.

Sammanfattning

Huvudregeln om *absolut åtalsplikt* finns i 20:6 RB. Principen innebär att åklagaren ska väcka åtal när bevismaterialet är tillräckligt för att åklagaren på objektiva grunder kan emotse en fällande dom för brottet vid en lagföreläsning. ÅU som stadgas i 20:7 RB innebär ett undantag från huvudregeln om absolut åtalsplikt. ÅU kan meddelas om det är fråga om ett lindrigt brott som inte förväntas ge annat straff än böter, om påföljden inte kan antas bli annat än villkorlig dom och det annars finns särskilda skäl för ÅU, i *konkurrensfall* eller i fall där den misstänkte undergår eller kommer att undergå psykiatrisk vård eller insatser enligt LSS. Utöver dessa grunder finns också möjlighet att meddela ÅU i extraordinära fall om det är uppenbart av särskilda skäl att det inte krävs någon påföljd för att den misstänkte ska avhålla sig från fortsatt brottslighet samt att åtal inte heller krävs av andra skäl med hänsyn till omständigheterna. För att kunna meddela ÅU enligt 20:7 1st 1-4p RB krävs också att det inte finns något *väsentligt allmänt eller enskilt intresse* som talar emot att ÅU meddelas och att åtal istället väcks. Det hade kanske varit användbart med tydligare riktlinjer från RÅ vad gäller *grundrekvisitet*. Skuldfrågan avgörs genom en fullständig utredning och troligtvis med en *beviskravsnivå* som motsvarar att skulden är *ställd bortom rimligt tvivel*. Statistiken visar på att antalet ÅU har minskat och att det inte är klart att återfallsfrekvensen påverkas av antalet ÅU.

ÅU i *konkurrensfall* är förmodligen en nödvändighet av processekonomiska skäl och för att kunna rikta rättsväsendets resurser främst mot den allvarliga brottsligheten. De enda som verkar vilja inskränka möjligheten att meddela ÅU i konkurrensfall mer är de som förespråkar en starkare absolut åtalsplikt. Jag har dock inte kommit fram till någon egen åsikt om ÅU i konkurrensfall bör ändras. Jag kan bara konstatera att ytterligare frågor har väckts. Kort kan sägas att jag därför inte har kunnat besvara min huvudsakliga frågeställning, nämligen om 20:7 1st 3p RB om ÅU i konkurrensfall bör ändras och i så fall på vilket sätt. Jag drar slutsatsen att det kräver en betydligt större utredning med remissinstanser och mer omfattande doktrin. Men det finns vissa tveksamheter om 20:7 1st 3p RB verkligen är utformad på bästa möjliga sätt. Det kan finnas vissa brister, risker och negativa konsekvenser med att meddela ÅU i konkurrensfall i förhållande till *likhetsprincipen*, folkets förtroende för rättssystemet och för *målsägande* och *gärningsman*.

Förord

Det är min förhoppning att denna uppsats kan besvara några frågor om ÅU, främst i konkurrensfallen. Uppsatsarbetet har varit spännande och inneburit både glädje och vånda, precis som det ska vara. Jag vill tacka min handledare Lotta Maunsbach för ovärderlig undervisning och handledning under kursens gång. Jag vill också tacka min kära syster, som är svensklärare och textvårdare, Camilla Strandberg, för outhärlig hjälp med språkgranskningen.

Landskrona den 26 maj 2013.

Jur. stud. Emma Larsson, VT 2013, Juridiska Fakulteten i Lund.

Förkortningar

BRÅ	Brottsförebyggande rådet
HD	Högsta Domstolen
Jur.lic	Juris licentiat
LUL	Lag (1964:167) om unga lagöverträdare
LSS	Lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade
RB	Rättegångsbalk (1942:740)
RF	Regeringsformen (1974:152)
RÅ	Riksåklagare, Riksåklagaren
RåR	Riksåklagarens riktlinjer
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning
ÅM	Åklagarmyndigheten
ÅU	Åtalsunderlåtelse

1 Inledning

1.1 Presentation av uppsatsämnet

Jag har hört och läst om fall där ÅU hade varit bra och fall där ÅU meddelats där jag inte tyckt att det varit bra. ÅU-institutet verkar vara kontroversiellt, men samtidigt något som inte är så omdiskuterat. Jag tyckte därför att ÅU-institutet verkade intressant. Längre fram i uppsatsarbetet fastnade jag för ÅU i konkurrensfall enligt 20:7 1st 3p RB eftersom jag tyckte att det är mest intressant och ger utrymme för en bredare analys och diskussion. Min huvudsakliga fråga är om möjligheten till ÅU i konkurrensfall bör ändras på något sätt.

I min analys har jag inte kommit fram till någon egen bestämd åsikt om min huvudfråga, eftersom jag kommit fram till att det kräver en betydligt större utredning med remissinstanser och mer omfattande doktrin, skulle jag säga. Några slutsatser har jag dock dragit utifrån mina frågeställningar.¹

- Det finns riktlinjer för vad grundrekvisitet innebär, men det kanske skulle behövas tydligare riktlinjer från RÅ.
- Skuldfrågan avgörs genom en fullständig utredning och troligtvis med en beviskravsnivå som motsvarar att skulden är ställd bortom rimligt tvivel.
- Statistiken visar på att antalet ÅU har minskat och att det inte är klart att återfallsfrekvensen påverkas av antalet ÅU.
- ÅU i konkurrensfall är förmodligen en nödvändighet av processekonomiska skäl och för att kunna rikta rättsväsendets resurser främst mot den allvarliga brottsligheten.
- Ingen verkar vilja inskränka möjligheten att meddela ÅU i konkurrensfall mer än de som förespråkar en starkare absolut åtalsplikt.
- Det finns vissa tveksamheter kring om 20:7 1st 3p RB verkligen är utformad på bästa möjliga sätt.
- Det kan finnas vissa brister, risker och negativa konsekvenser med att meddela ÅU i konkurrensfall i förhållande till likhetsprincipen, folkets förtroende för rättssystemet och för målsägande och gärningsman.

---

¹ Se avsnitt 1.3. Frågeställningar och avgränsningar.

1.2 Syftet med uppsatsen

Syftet med uppsatsen är att beskriva och analysera ÅU i konkurrensfall utifrån ett kritiskt perspektiv med konsekvensanalytisk betoning och i förhållande till olika målgrupper såsom åklagare, målsägande och gärningsman. Målgrupperna tas upp löpande men framför allt målgruppen målsägande har fått ta större plats i uppsatsen.

1.3 Frågeställningar och avgränsningar

Mina frågeställningar i denna uppsats är följande

- Vad innebär grundrekvisitet i 20:7 1st RB?
- Hur klargörs skuldfrågan och vilket beviskrav tillämpas?
- Vad kan utläsas ur statistiken? Har tillämpningen av ÅU minskat, ökat eller varit densamma sedan möjligheterna att besluta om ÅU utökats? Är ÅU en faktor i återfallsstatistiken? På vilket sätt i så fall?
- Vad gäller om ÅU i konkurrensfall? Behövs möjlighet till ÅU i konkurrensfall? Bör möjligheten till ÅU i konkurrensfall inskränkas? Detta är min huvudsakliga frågeställning.
- Hur väl stämmer ÅU-institutet i konkurrensfall överens med likhetsprincipen och upprätthålls folkets förtroende för rättssystemet?

Avgränsningarna är gjorda i förhållande till mina frågeställningar. Vissa frågeställningar belyses dock mer ingående än andra. Jag behandlar heller inte ÅU enligt LUL. Jag behandlar bara förundersökningsbegränsning i förhållande till ÅU. Jag tar också bara upp ÅU enligt 20:7 1st 3p RB. Jag ställer mig inte heller frågan om vi har en absolut eller relativ åtalsplikt, eftersom detta skulle kräva en betydligt större undersökning och analys samt mer tid och utrymme. Jag har också valt att inte ta med något om återkallelse av ÅU eller ÅU efter åtal blivit väckt (20:7a och 20:7b RB). Särskild åtalsprövning kommer inte heller att behandlas i denna uppsats.

1.4 Metod

Jag har tillämpat traditionell juridisk metod. Det innebär att jag, utifrån rättskällevärdet, har studerat källor såsom lagtext och förarbeten och att jag har studerat litteratur såsom doktrin, artiklar, examensarbeten, avhandlingar. Efter textstudiet har jag analyserat materialet utifrån ett i övrigt kritiskt perspektiv där jag försöker utvärdera utformningen av 20:7 1st 3p RB om ÅU i konkurrensfall med konsekvensanalytisk betoning. Detta görs även i förhållande till olika målgrupper såsom åklagare,

gärningsman och målsäganden. För vissa av målgrupperna har deskription och analys skett löpande, medan det ges mer plats åt målsäganden.

1.5 Forskningsläge och material

Den doktrin som idag finns om ÅU motsvarar mest det som redan står i prop. 1985/84:3 och i RåR samt i doktrin kring allmänna straffprocessrättsliga principer som likhetsprincipen och objektivitetsprincipen. Det är detta material som jag främst vilar min uppsats på. Det finns inga tydliga ståndpunkter i det material jag funnit kring hur bestämmelsen om ÅU i konkurrensfall bör vara utformad mer än en tydlig tendens att hålla med i de uttalanden som gjorts i förarbeten. En annan sak som slog mig var att det inte är många författare som skrivit efter 1990 om ÅU över huvud taget. Jag fann en artikel om ÅU vid flerfaldsbrottslighet av jur.lic Peter Lundkvist i SvJT 1999 s. 282 och kommentarer i databasen Zeteo, som jag också använt mig av. I huvudsak stämmer även dessa överens med tidigare förarbeten och riktlinjer. Jag skulle därför vilja påstå att mitt uppsatsämne, ÅU i konkurrensfall, antingen är ett relativt utforskat område, vilket ger utrymme för en hel del analys, eller ett fullständigt färdiganalyserat ämne där alla är rörande överens alternativt ointresserade i allmänhet. I en doktorsavhandling fann jag en slutsats om att forskningsläget kring ÅU behövde stärkas med empiriska undersökningar. Jag har också studerat en del statistik kring ÅU från 2009 till 2011. Jag har även använt mig av SOU 1992:61 *Ett reformerat åklagarväsende*. Jag har inte kunnat finna tillräckligt material för att göra några rättsfallsanalyser eftersom ÅU bara nämns kort i domarnas påföljdsavsnitt, alternativt bakgrundsavsnitt. Rättspraxis är därför i förhållande till detta uppsatsämne av litet värde för att göra en juridisk deskription eller analys. Utöver detta har jag hittat en äldre artikel av docent Lars Heuman i SvJT 1977. Även om den inte är nytillkommen och ändringar har skett i rättshjälpslagen framförde han vissa argument i principfrågor om gärningsmannens ställning efter ÅU, om målsäganden väljer att väcka skadeståndstalan som jag tyckte var intressant att ta upp och diskutera.

1.6 Disposition

Till att börja med kommer en allmän introduktion till ÅU-institutet med bakomliggande tankegångar i förarbeten där jag också sätter ÅU i konkurrensfall enligt 20:7 1st 3p RB i sitt sammanhang. För att läsaren ska få en god orientering beskriver jag kortfattat vad de övriga punkterna och det andra stycket i bestämmelsen stadgar. I samma avsnitt behandlar jag grundrekvisitet i 20:7 1st RB och hur skuldfrågan fastställs eftersom det är gemensamt för alla punkter i första stycket och således också högaktuellt för bedömningar inför en ÅU i konkurrensfall.

I nästa avsnitt sammanfattas statistik om antalet ÅU under åren 2009 till 2011 samt om antalet ÅU:s betydelse för återfallsfrekvensen.

Sedan kommer avsnittet som behandlar ÅU i konkurrensfall enligt 20:7 1st 3p RB närmare och hur bedömning enligt bestämmelsen bör ske.

Efter det kommer avsnittet som handlar om ifall ÅU är ett bra medel för lagföring i konkurrensfall. Underrubrikerna i avsnittet behandlar målsäganden och ÅU och likhetsprincipen och folkets förtroende för rättssystemet i förhållande till ÅU-institutet.

Uppsatsen avslutas med en analys med konsekvensanalytisk betoning. Den bygger i huvudsak på egen argumentation då materialet varit oerhört torftigt på åsikter och slutsatser om ÅU-institutet och än mer än så när det gäller diskussioner om ifall vi har en absolut eller relativ åtalsplikt och om detta är bra eller inte. Eftersom jag inte behandlar den frågan mer än indirekt i min uppsats, har mycket av det materialet sorterats bort. En stor del av analysen behandlar frågeställningar som är gemensamma för alla punkter och andra stycket i 20:7 RB och alltså likväl tillämpliga på 20:7 1st 3p RB, varför jag har med en mer övergripande analys av dessa frågeställningar. Analysen kommer också innehålla en del obesvarade frågor, men även tankar om vad som kanske bör vara gällande rätt i framtiden.

2 Allmänt om 20:7 RB

Huvudregeln om absolut åtalsplikt finns i 20:6 RB. Stadgandet innebär att åklagaren ska väcka åtal när bevismaterialet är tillräckligt för att åklagaren på objektiva grunder kan emotse en fällande dom för brottet vid en lagföring. ÅU som stadgas i 20:7 RB innebär ett undantag från huvudregeln om absolut åtalsplikt.² Nuvarande lydelsen inrättades i och med SFS 1997:726. Bestämmelser om ÅU finns också i bl.a. 16-22 §§ LUL men är inte identiska med 20:7 RB.³ ÅU ska skiljas från särskild åtalsprövning som bara anger att åtal är fakultativt och således har ett annat syfte än ÅU.⁴ Grundrekvisitet för att ÅU ska kunna beslutas om är att inte något väsentligt allmänt eller enskilt intresse åsidosätts.⁵

Vad gäller den absoluta åtalsplikten ansåg departementschefen i 1985 års reformarbete⁶ att den skulle behållas, eftersom den innebär en presumtion för att åtal ska väckas om ett brott är begånget och för att det främjar upprätthållandet av likhetsprincipen. Men ett utvidgat ÅU-institut behöver inte resultera i ett avkall på den absoluta åtalsplikten.⁷

ÅU kan meddelas om det är fråga om ett lindrigt brott som inte förväntas ge annat straff än böter, om påföljden inte kan antas bli annat än villkorlig dom och det annars finns särskilda skäl för ÅU, i konkurrensfall eller i fall där den misstänkte undergår eller kommer att undergå psykiatrisk vård eller insatser enligt LSS. Utöver dessa grunder finns också möjlighet att meddela ÅU i extraordinära fall om det är uppenbart av särskilda skäl att det inte krävs någon påföljd för att den misstänkte ska avhålla sig från fortsatt brottslighet och att åtal inte heller krävs av andra skäl med hänsyn till omständigheterna. För att kunna meddela ÅU enligt 20:7 1st RB krävs också att det inte finns något väsentligt allmänt eller enskilt intresse som talar mot att ÅU meddelas och att åtal istället väcks.⁸

Departementschefen uttalade att omprioriteringar i form av bl.a. ÅU är en alternativ lösning för att bekämpa den grövre brottsligheten istället för ständigt nya åklagartjänster med tanke på rättsväsendets resurser. Lösningen skulle enligt departementschefen vara att koncentrera resurserna på den brottslighet som är mest angelägen att bekämpa.⁹ Departementschefen pekade också på den lättnad i arbetsbörda

---

² Prop. 1984/85:3 s.10; RÅR 2008:2 s. 36.

³ Eriksson, Tobias; Fitger, Peter; Hall, Per; Palmkvist, Ragnar; Renfors, Cecilia och Sörbom, Monika, *Rättegångsbalken* (2013-04-02, Zeteo) kommentaren till 20:7 RB, Nordstedts Juridik AB, hämtat från internet 2013-04-02 från: www.nj.se/zeteo.

⁴ Prop. 1984/85:3 s. 22.

⁵ 20:7 RB.

⁶ Varje gång jag hänvisar till ”departementschefen” avser jag departementschefen i 1985 års reformarbete.

⁷ Prop. 1984/85:3 s. 17.

⁸ 20:7 RB.

⁹ Prop. 1984/84:3 s. 14.

som skulle uppstå för domstol och åklagare om ÅU-institutet utvidgas i enlighet med det då liggande förslaget från åtalsrättskommittén. Även polisen skulle uppleva en lättnad i arbetsbörda, eftersom en utvidgning av ÅU-institutet per automatik medför utökade möjligheter till förundersökningsbegränsning enligt 23:4 RB.¹⁰ De processekonomiska vinsterna blir stora i konkurrensfall. Departementschefen delade åtalsrättskommitténs förslag i konkurrensfallen.¹¹

ÅU-institutet har främst två syften. Det ena är processekonomiskt. Det andra är att undvika åtal när straffvärdet inte ökar nämnvärt vid ett domstolsförfarande eller om omständigheterna annars talar mot åtal eller där en domstolsprocess synes meningslös eller onödig. En annan funktion ÅU-institutet har är att koncentrera rättssystemets resurser till att bekämpa allvarligare brottslighet. Främst finns sådana möjligheter vid återfall och i konkurrensfall. Det är framför allt ÅU i konkurrensfall som har en särskild betydelse processekonomiskt. ÅU i konkurrensfall verkar heller inte ha inneburit någon nackdel kriminalpolitiskt. Om rättstillämparen eller juristen ser till rättspraxis avseende påföljder synes det vara utan vikt för påföljden om den tilltalade även gjort sig skyldig till ett visst brott, som i en mer omfattande brottslighet, inte lagförs. Det verkar som om målsägandens intresse av att åtal väcks har tillgodosetts tillräckligt. En sådan brist borde ha framkommit i riksåklagarnas och överåklagarnas överprövningar. Antalet ÅU har de senaste åren innan 1992 inte ökat i konkurrensfallen, trots att åklagarnas arbetsbelastning har ökat. Det verkar då som om åklagarna inte använder möjligheten till ÅU som en regulator för arbetet fullt ut i den utsträckning som lagstiftningen medger, eftersom skälen för åtal istället ges företräde. Då det finns en koppling mellan ÅU och förundersökningsbegränsning finns det goda möjligheter att undvika att offra resurser i konkurrensfallen på förundersökningar som inte är försvarliga processekonomiskt. Det finns därmed ingen anledning att utvidga möjligheterna att besluta om ÅU i konkurrensfallen.¹²

Om ÅU meddelats för ett brott så innebär det också att åklagarmyndigheten konstaterat att brott förövats. Beslut om ÅU registreras i belastningsregistret. Detta medför ett högt ställt utredningskrav.¹³ Åklagare tittar i belastningsregistret innan beslut om ÅU meddelas.¹⁴ Ingen fördröjning sker mellan det att ett beslut om ÅU meddelas och att lagföringen registreras i belastningsregistret. Det sker per automatik.¹⁵

---

¹⁰ Prop. 1984/85:3 s. 16.

¹¹ Prop. 1984/85:3 s. 20.

¹² SOU 1992:61 s. 176-177.

¹³ RÅR 2008:2 s. 36-37.

¹⁴ Telefonintervju med chefsåklagare Eva-Marie Persson, Åklagarmyndigheten i Helsingborg, 2013-05-13.

¹⁵ Telefonintervju med Gun-Britt Lahti, Rikspolisstyrelsen, 2013-05-13.

2.1 Om grundrekvisitet i 20:7 1st RB

Åklagaren bör göra en individuell bedömning i det enskilda fallet om det föreligger skäl för att väcka åtal med hänsyn till ett väsentligt enskilt eller allmänt intresse. Vissa riktlinjer har dock getts i förarbetena.

Grundrekvisitets utformning kritiserades av flera remissinstanser vid lagstiftningsarbetet 1985 för att det var alldeles för vagt och samtidigt gav för stora möjligheter till ÅU. Departementschefen delade inte den uppfattningen, eftersom åtalsrättskommitténs avsikt med grundrekvisitets utformning var att betona att det enbart är väsentliga intressen som bör resultera i att åtal väcks.¹⁶

Senare reformarbete har inte funnit någon anledning att ändra på grundrekvisitet men har påpekat att vad som är ett väsentligt intresse varierar från fall till fall och över tid. Det verkar inte vara möjligt för rättsväsendet att undkomma påverkan av kriminalpolitiska strömningar och samhällsdebatten. Det kan vara befogat att anta att åklagarnas tillämpningspraxis när det gäller ÅU är lika beroende av förnuftsresonemang och allmänna värderingar som av det svårtolkade grundrekvisitet. Det är mycket viktigt att det finns en enhetlig praxis i tillämpningen geografiskt i hela landet.¹⁷

2.1.1 Väsentligt allmänt intresse

Departementschefen uttalade att grundrekvisitets syfte är att öka möjligheten att besluta om ÅU i förhållande till då gällande rätt. Han uttalade även att likhetsprincipen ska gälla, d.v.s. att lika fall ska behandlas lika vid beslutande om ÅU. Han framförde även att det var viktigt att upprätthålla allmänhetens tilltro till rättssystemets objektivitet och det därför kan vara påkallat med att väcka åtal, liksom om den misstänkte tidigare begått brott eller om det blir aktuellt med förverkande av egendom till ett värde som inte är obetydligt. Det viktigaste skälet för att väcka åtal istället för att meddela ÅU med hänsyn till ett väsentligt allmänt intresse är brottets svårhet och omständigheterna i övrigt kring brottet. Allmänpreventionen kan också tala för ett åtal även vid brott som är mycket lindriga, särskilt vid artbrott¹⁸. Ännu ett skäl för att istället för ÅU väcka åtal är att det kan finnas ett väsentligt allmänt intresse av en domstolsbedömning av en särskild rättsfråga.¹⁹

---

¹⁶ Prop. 1984/85:3 s. 21.

¹⁷ SOU 1992:61 s. 179-180.

¹⁸ Artbrott är ett begrepp för brottslighet som bör få en sträng påföljd trots ett straffvärdet för brottet inte är så högt. Detta i syfte att nå en moralbildning och avskräckning för den aktuella typen av brott. Det kan exempelvis gälla bokföringsbrott, övergrepp i rättsak, narkotikabrott och mened. Det kan också röra sig om ett artbrott om den aktuella brottstypen blivit mer utbredd, svårare att upptäcka eller förebygga, eller att brottstypen innebär att den personliga integriteten eller att respekten för rättsväsendet åsidosatts. Jfr Jareborg, Nils och Zila, Josef, *Straffrättens påföljdslära*, 3 upplagan, Nordstedts Juridik 2010, s. 139-140; Jfr prop. 1997/98:96 s. 116-117.

¹⁹ Prop. 1984/85:3 s. 22.

2.1.2 Väsentligt enskilt intresse

Departementschefen uttalade att ett väsentligt enskilt intresse är att målsägande ska kunna få ersättning för den skada målsäganden lidit av brottet. Vidare framförde departementschefen att det i vissa lägen inte är rimligt att detta intresse får ha avgörande betydelse vid beslut om åtal ska väckas eller ÅU meddelas. Det är bara de väsentliga målsägandeintressena som bör beaktas. För att avgöra detta kan åklagaren beakta skadans storlek, parternas ekonomiska förhållanden och möjlighet för målsäganden att få fullvärdig ersättning förutom för ett självrisksbelopp via sin försäkring. Däremot kan målsägandens intresse av en domstolsförhandling för att få skadeståndet fastställt i en dom vara väsentligt om detta krävs av försäkringsbolaget, exempelvis vid personskada som täcks av överfallsskyddet i hemförsäkringen. Samma situation föreligger vid s.k. brottsskadeersättning. Om det inte är sannolikt att målsäganden har möjlighet att utfå utdömt skadestånd, så föreligger inte heller något väsentligt enskilt intresse i det avseendet. Men det är också viktigt att den ekonomiska konsekvensen tydliggörs för gärningsmannen vid grövre brottslighet. Om gärningsmannen betalat skadestånd till målsäganden eller gjort en betalningsutfästelse, kan det tala för att åtal inte väcks utan att åklagaren istället beslutar om ÅU. Vid grova brott som exempelvis våldtäkt och andra sexualbrott eller kvinnomisshandel, kan det finnas ett väsentligt enskilt intresse av att brottet synas i ett domstolsförfarande. Men normalt sett ska inte ÅU meddelas i sådana fall. Att den misstänkte begär att åtal ska väckas anses i allmänhet inte vara ett väsentligt enskilt intresse, eftersom skuldfrågan redan ska vara klarlagd innan åklagaren fattar beslut om ÅU.²⁰

2.2 Skuldfrågan

Det krävs en fullständig utredning som klarlägger att den misstänkte begått det aktuella brottet. Normalt krävs också att den misstänkte har erkänt.²¹

Bevisningen ska vara tillräcklig för att åklagaren ska kunna förvänta sig en fällande dom vid åtal. En anledning att inte fatta ett beslut om ÅU är om den misstänkte motsätter sig ÅU:n.²² Det är inget absolut krav att den enskilde har erkänt.²³ Det kan räcka med att den misstänkte formellt inte erkänt brottet men lämnat en berättelse som innebär ett erkännande av brott eller att den misstänkte inte har personliga förutsättningar för att kunna ta ställning i ansvarsfrågan men att det ändå finns övertygande bevisning. Vidare bör rubriceringen av gärningen vara fastställd. Ett beslut om ÅU är en s.k. sakerförklaring, vilket innebär att det formellt krävs likadant beslutsunderlag som för ett beslut om att väcka åtal.²⁴

---

²⁰ Prop. 1984/85:3 s. 22-23.

²¹ Prop. 1984/85:3 s. 11.

²² Eriksson m.fl., *Rättegångsbalken* (2013-04-02, Zeteo) kommentaren till 20:7 RB; Lindell, Bengt; Eklund, Hans; Asp, Petter och Andersson, Torbjörn, *Straffprocessen*, Iustus Förlag 2005, s. 192.

²³ Lundkvist, Peter *Åtalsunderlåtelse och förundersökningsbegränsning vid flerfaldsbrottslighet*, SvJT 1999 s. 282.

²⁴ RÅR 2008:2 s. 37.

En annan uppfattning är att det räcker att skuldfrågan är så pass utredd att det ger tillräckligt beslutsunderlag för att väcka åtal utan att nödvändigtvis vara tillräckligt för en fällande dom.²⁵

---

²⁵ Lindberg, Gunnel, *Om åklagareetik*, SvJT 1997 s. 214.

3 Statistik

Antalet ÅU:r har minskat sedan 1975 då antalet var 34 195, motsvarande 54 % av alla påföljder. År 2011 var antalet ÅU:r 24 134, motsvarande 37 % av alla påföljder, en minskning med 17 procentenheter.²⁶

Det finns undersökningar som visar både för och mot att mildare påföljd leder till fler återfall, och det är i dagsläget inte fastställt. Däremot verkar det finnas ett samband mellan antalet lagföringar och antalet återfallstillfällen, d.v.s. ju fler lagföringar, desto högre återfallsfrekvens.²⁷

I en BRÅ-rapport finns uppgifter om att antalet återfall i narkotikabrott bland vuxna påverkas av antalet ÅU.²⁸ Av 4 303 fall som återfallit i brottslighet inom 3 år har ÅU varit en faktor till återfallet i 76 av de 4 303 fallen.²⁹ Undersökningen avsåg lagförda personer 2003 som BRÅ sedan följt under tre års tid. Totalt omfattar undersökningen 69 700 personer.³⁰

På ÅM:s hemsida fann jag statistik om andelen ÅU:r av alla åtalsbeslut mellan 2009 och 2011. 2009 meddelades ÅU i 15 % av åtalsbesluten i narkotikabrottsfallen. Likadant var det 2010 men 2011 sjönk procenthalten till 14 %. I bötesbrottsfallen har andelen ÅU:r legat på 4-5 % av åtalsbesluten. För ekobrotten har andelen ÅU:r av åtalsbesluten varit 1 %. Mellan 2009 och 2011 meddelades ÅU i 5 % av antalet åtalsbeslut i våldsbrottsfallen medan motsvarande siffra var 3 % 2009, 1 % 2010 och 0 % 2011 för miljöbrott. För övriga brott har andelen ÅU:r av åtalsbesluten varit 13 % 2009, 12 % 2010 och 11 % 2011. Totalt sett för alla brott har det meddelats ÅU i 11 % av åtalsbesluten 2009 medan det 2010 och 2011 meddelats ÅU i 10 % av åtalsbesluten.³¹

---

²⁶ BRÅ Rapport 2012:13, *Brottsutvecklingen i Sverige 2008-2011*, s. 7.

²⁷ BRÅ Rapport 2012:13 s. 21-23.

²⁸ BRÅ Rapport 2012:15, *Återfall i brott. Mönster i risken för återfall bland lagförda personer*, s. 69.

²⁹ BRÅ Rapport 2012:15 s. 84.

³⁰ BRÅ Rapport 2012:15 s. 6.

³¹ ÅM, *Åklagarbeslut i siffror*, hämtad från internet 2013-04-09, www.aklagare.se/Aklagarens-roll/Atalsbeslutet/Aktuell-statistik-2/. Tabellens omarbetning och förklaring är min.

4 Närmare om ÅU i konkurrensfall enligt 20:7 1st 3p RB

Genom prop. 1984/85:3 vidgades möjligheterna för åklagare att besluta om ÅU. Målet var att koncentrera resurserna hos rättsväsendet till att bekämpa allvarlig brottslighet såsom våldsbrottslighet, narkotikabrottslighet och ekonomisk brottslighet. Samtidigt utvidgades åklagarnas möjligheter till en friare påföljdsbedömning i konkurrensfall enligt 20:7 1st 3p RB.³² I konkurrensfallen krävdes tidigare att den misstänkte dömts för annat brott och sedan begått ytterligare ett brott. Alternativt krävdes det att den misstänkte begått brott utan att verkställigheten av straffet ännu var till fullo. För det senare alternativet krävdes också att det var *uppenbart* att brottet är utan nämnvärd betydelse i påföljdshänseende i jämförelse med brottet som den utdömda påföljden avser. Efter lagändringen 1985 krävs det bara att det är fråga om flera brott som ännu inte getts någon påföljd genom dom eller att det är fråga om ett nyupptäckt brott eller nytt brott. En till förutsättning är också att det inte krävs någon ytterligare påföljd för de brott åklagaren avser att meddela ÅU för.³³ Departementschefen fann att en utvidgning i konkurrensfallen var befogad med hänsyn till processekonomiska skäl och påpekade att lagstiftaren i tidigare prop. 1981/82:41 s. 13 betonat att det var viktigt att den nya regleringen utnyttjades fullt ut i praktiken, speciellt när det gällde seriebrottslighet. Detta tidigare uttalande fick inget genomslag i praxis. ÅU i konkurrensfallen ökade inte. Antagligen berodde det på det tidigare nämnvärdhetsrekvisitet och uppenbarhetsrekvisitet.³⁴

ÅU:r i konkurrensfall är de enda som inte minskade efter reformen 1985 fram till reformen 1992, eftersom det förutsätts i konkurrensfallen att den misstänkte får en adekvat påföljd för den samlade brottsligheten. Därför är också de kriminalpolitiska effekterna som minst i konkurrensfall. Snarare har ÅU i konkurrensfall främst processekonomisk betydelse. Eftersom ÅU-reglerna är fakultativa, ger det ett stort utrymme för åklagarens egen skönmässiga bedömning. Åklagarna har inte utnyttjat möjligheterna att meddela ÅU i den utsträckning som lagstiftning medger fram till åtminstone 1992.³⁵

Konkurrensfall kan delas upp i två kategorier, nämligen *samtidighetsfall* och *successivfall*. Om någon misstänks för flera brott utan att det finns någon utdömd påföljd för något av brotten så föreligger ett s.k. *samtidighetsfall*.³⁶ Successivfallen omfattar två situationer; dels när den misstänkte dömts för ett brott och det upptäcks att den misstänkte begått ett ytterligare brott före domen, s.k. *nyupptäckt brott*, dels när

---

³² Prop. 1984/85:3 s.1.

³³ Prop. 1984/85:3 s. 3.

³⁴ Prop. 1984/85:3 s. 31.

³⁵ SOU 1992:61 s. 175.

³⁶ Prop. 1984/85:3 s. 30.

den misstänkte begår ett till brott efter det att den misstänkte dömts för ett annat brott, s.k. *nytt brott*. Möjligheten till ÅU vid nytt brott är mer begränsad än vid nyupptäckt brott, eftersom den misstänkte då inte tagit någon varning av den tidigare domen.³⁷ En förutsättning för ÅU i successivfall är att den misstänkte inte avtjänat påföljden till fullo, varken vid nyupptäckt brott eller vid nytt brott.

Både åtalsrättskommittén och departementschefen ansåg att en utvidgning av möjligheten att meddela ÅU var motiverad bl.a. av starka processekonomiska skäl, särskilt vid samtidighetsfall och seriebrottslighet. I fall av seriebrottslighet kunde då utredningen koncentreras på vissa typfall som belyste brottslighetens helhet. Departementschefen uttalade att det vid återfall i brottslighet, d.v.s. vid nytt brott, talar något tyngre för åtal än i fall av nyupptäckt brott. Ett annat skäl var att det finns ett starkt intresse ur både allmän och den enskilde misstänktes synpunkt att det blir en samhällsreaktion på färdigutredd brottslighet inom rimlig tid. Och att det inte blir en samhällsreaktion som försenas av ytterligare utredning som ändå skulle få ett resultat som påverkade påföljdsfrågan endast i mindre grad.³⁸ När det gäller återfallsbrottslighet anförde departementschefen vidare att de processekonomiska skälen väger mindre tungt och att allmänpreventiva skäl istället kan tala för att åtal väcks. När det nya brottet begås efter att påföljden är verkställd fullt ut finns det normalt inte skäl att meddela ÅU, fastän 20:7 1st 3p RB innefattar även sådana fall.³⁹

Tidigare skulle åklagaren jämföra om det aktuella brottet kunde föranleda ytterligare påföljd om åtal väcktes för samtliga brott. Istället ska åklagaren numera bedöma om den utdömda eller beräknade påföljden kan anses vara tillräcklig för all brottslighet. I samtidighetsfallen bör åklagaren exempelvis sträva efter att åtalet avser ett representativt urval av brotten. Urvalet av brotten ska sedan kunna bedömas medföra en tillräckligt ingripande och ändamålsenlig påföljd. Därefter ska åklagaren meddela beslut om ÅU för de andra brotten.⁴⁰ I förarbeten har det uttalats att det är bättre att polis och åklagare utreder flera brottshärvor än att åklagaren väcker åtal i varje enskilt ärende, exempelvis vid en mängd narkotikabrott.⁴¹ Ett annat exempel är om det andra brottet eller de andra brotten förmodligen bara skulle leda till någon eller några månaders fängelse som tillägg till ett ettårigt straff för det första brottet åklagaren väcker åtal för. Ännu ett exempel är när brottet åklagaren överväger att besluta om ÅU för i sig förmodligen inte skulle ha lett till något annat än skyddstillsyn förenat med böter eller om brottet i jämförelse med den andra brottsligheten är lindrigt. Däremot kan ett viktigt allmänt intresse bli aktuellt i och med att särskild rättsverkan kan följa av det lindriga brottet som exempelvis förlust av näringstillstånd eller legitimation.

³⁷ Prop. 1984/85:3 s. 50; RÅR 2008:2 s. 21.

³⁸ Prop. 1984/85:3 s. 30-31.

³⁹ Prop. 1984/85:3 s. 32.

⁴⁰ Prop. 1984/85:3 s. 31 och 50.

⁴¹ Prop. 1984/85:3 s. 31; RÅR 2008:2 s. 12.

Vidare kan ÅU i konkurrensfall meddelas om brottsligheten avser flera skattebrott, varav det ena vållar utredningssvårigheter. Då kan intresset av en kort tidsutdräkt fram till avgörandet i åtalsfrågan göra det befogat att besluta om förundersökningsbegränsning för det svårutredda brottet. Detsamma gäller om det också finns svårutredda gäldenärsbrott och den förväntade påföljden för de lättutredda brotten innefattar en tillräcklig sanktion. Detta gäller så länge det inte finns allmänpreventiva synpunkter som talar för åtal eller fullständig förundersökning. Ett annat exempel på när ÅU kan meddelas i konkurrensfall är när den misstänkte dömts för brottet i en annan stat eller att en dom från annan stat kan förväntas för brottet som åklagaren avser att meddela ÅU för. Åklagaren är obunden av bestämmelserna i 34 kapitlet BrB vid sammanträffande av brott, men bedömningen bör inte skilja för mycket från vad domstolen kan komma att avgöra. Tidigare påföljd i form av överlämnande till särskild vård enligt 31 kapitlet BrB omfattas också av 20:7 1st 1p RB. Åklagaren ska göra en självständig bedömning om påföljden för den andra brottsligheten är tillräcklig eller inte. Åklagaren ska alltså inte försöka förutsäga vad domstolen skulle komma fram till.⁴² Däremot bör inte åklagaren besluta om ÅU för ett nytt brott som begåtts under den misstänktes prövotid efter villkorlig frigivning, eftersom domstolen i sådana fall inte brukar låta påföljden omfatta det nya eller nyupptäckta brottet. Åklagarens bedömning bör inte skilja sig för mycket från resultatet av en domstolsbedömning. Undantag kan dock göras om brottet är ringa och begicks i början av prövotiden eller om det inte finns några särskilda omständigheter som talar mot en ÅU.⁴³

En bedömning av om ÅU ska meddelas vid konkurrensfall följer en bestämd ordning. Åklagaren ska först bedöma om den redan utdömda påföljden eller den förväntade påföljden verkar vara tillräcklig och adekvat även när åklagaren beaktar om de aktuella brottsmisstankarna inte kommer utredas eller lagföras. Bedömningen kan delas upp i flera frågor.

- Har något eller några brott så pass lågt straffvärde jämfört med det samlade straffvärdet för resten av de aktuella brotten att det senare straffvärdet är ”en tillräcklig reaktion för brottsligheten i sin helhet” (samtidighetsfall)?
- Är den redan utdömda påföljden en tillräcklig reaktion för brottsligheten i dess helhet, eftersom straffvärdet förhållandevis är så lågt för det nyupptäckta brottet (nyupptäckt brott)?
- Påverkas påföljdsvalet om ÅU inte meddelas för den aktuella brottsligheten?
- Finns det väsentliga allmänna eller enskilda intressen som talar mot en ÅU?⁴⁴

---

⁴² Prop. 1984/85:3 s. 50-51.

⁴³ Prop. 1984/85:2 s. 50-51; RÅR 2008:2 s. 13.

⁴⁴ RÅR 2008:2 s. 15-16. Riktlinjerna om förundersökning är tillämpliga även vid ÅU enligt RÅR 2008:2 s. 38 och jag har därför efter bästa förmåga översatt frågorna utefter bedömningen kring om ÅU ska meddelas eller inte.

Om skillnaderna är små i straffvärde vid samtidigthetsfall och nyupptäckt brott, talar det för ÅU. Det kan då röra sig om ytterligare en eller två månaders tillägg i straffvärde till ett ettårigt straff. Om påföljdsvalet påverkas av ett beslut om ÅU, talar den omständigheten mot att ÅU meddelas. I denna bedömning ingår som sagt straffvärdet, om det rör sig om återfall i brottslighet och brottets art. Åklagaren bör också beakta att utredningstiden kan påverka påföljdsvalet.⁴⁵ För nytt brott gäller också frågan om den utdömda påföljden är tillräcklig också för det nya brottet, vilket i så fall talar för en ÅU. Vid uppenbart lagtrots, exempelvis vid återfall i grov olovlig körning, bör ÅU inte meddelas. Om det rör sig om flera nya brott blir utrymmet för ÅU mindre men är inte uteslutet. Ju tidigare i påföljdens verkställighetsskede det nya brottet begås, desto större är utrymmet för att besluta om ÅU. Möjligheten att meddela ÅU är också mindre vid ny brottslighet gentemot personal vid anstalt och medintagna på anstalt, eftersom dessa grupper är särskilt utsatta. Domstolarna brukar döma till särskild påföljd vid denna typ av ny brottslighet.⁴⁶

Jur.lic Peter Lundkvist framhåller att ÅU får sin största praktiska betydelse i 20:7 1st 3p RB och att ÅU-institutet inte strider mot principerna för att bestämma påföljd vid flerfaldig brottslighet. När åklagaren ska göra ett urval från brottsligheten i samtidigthetsfall är ledstjärnorna snabb lagföring, utredningssvårigheter, brottets svårhet och hänsyn till bevisfrågor.⁴⁷

Lundkvist ställer sig frågan om domstolen kan ta med brott som innefattats i ett beslut om ÅU när domstolen ska beakta om den tilltalade agerat yrkes- eller vanemässigt i sin brottslighet när domstolen ska avgöra påföljdsfrågan. Domstolen ska inte kunna ange omständigheter som grund i avgörandet om de ligger utanför gärningsbeskrivningen. Svaret på frågan har därför blivit nekande.⁴⁸ Däremot ska tidigare ÅU vara en faktor vid bedömningen av påföljdsfrågan.⁴⁹

Eftersom ÅU är en sakerförklaring kan den beaktas vid ett senare påföljdsavgörande. Inte sällan är det tillfälligheter som blir avgörande om det beslutas om förundersökningsbegränsning eller ÅU. Det är inte heller helt sällan som förundersökningsbegränsning sker trots att den misstänkte har erkänt och brottet kan styrkas. Ibland är det dessutom så att brottet kan styrkas även om den misstänkte inte har erkänt, vilket i praktiken innebär att åklagare endast kan besluta om förundersökningsbegränsning. Därför uttalar Lundkvist att det är ”tämmligen slumpartat vilken form ett tidigare avskrivningsbeslut givits och följaktligen lika slumpartat om det vid ett återfall är möjligt att beakta ett tidigare brott som kunnat

---

⁴⁵ RÅR 2008:2 s. 18.

⁴⁶ RÅR 2008:2 s. 21-22.

⁴⁷ Lundkvist, SvJT 1999 s. 285-286; Prop. 1984/85:3 s. 50.

⁴⁸ Lundkvist, SvJT 1999 s. 285-286; Prop. 1984/85 s. 32f. Jfr Prop. 1997/98:55 s. 133.

⁴⁹ Prop. 1987/88:120 s. 88; Lundkvist SvJT 1999 s. 286.

styrkas”. Lundkvist frågar sig därefter med hänsyn till det sagda om det ändå finns tillräckliga skäl för att låta ÅU utgöra en sakerförklaring med de konsekvenser det innebär.⁵⁰

---

⁵⁰ Lundkvist SvJT 1999 s. 287.

5 ÅU som medel för lagföring i konkurrensfall

5.1 Målsäganden och ÅU

En ÅU påverkar inte målsägandens rätt att väcka åtal. Snarare aktualiseras målsägandens sekundära åtalsrätt.⁵¹ Lagändringar för att stärka målsägandenas ställning har genomförts.⁵² Det är olämpligt för åklagaren att göra en bedömning av om det är sannolikt att ett utdömt skadestånd kommer kunna verkställas. I en hel del fall saknar gärningsmannen tillgångar att betala skadeståndet med. Detta bör inte vara avgörande för bedömningen om det föreligger ett väsentligt enskilt intresse för målsäganden. Det skulle göra målsägandens ställning illusorisk. Då är det bättre att väga in den misstänktes vilja och möjlighet att ersätta skadorna som målsäganden drabbats av genom brottet. Vid vissa brott som inneburit en grov kränkning för målsäganden, kan målsäganden ha ett icke ekonomiskt intresse av att gärningsmannen fälls till ansvar, exempelvis våldtäkt, andra sexualbrott och kvinnomisshandel. Fast när det gäller dessa brott blir ÅU normalt inte aktuellt. Justitieutskottet har betonat att vid enskilda anspråk på rättsskydd ”och stöd vid allvarliga integritetsangrepp”, så måste detta vara med i åtalsprövningen.⁵³ Justitieutskottet tyckte inte att målsägandens inställning i åtalsfrågan skulle få ha någon påverkan på åtalsprövningen eftersom det skulle motverka enhetlighet i rättstillämpningen.⁵⁴ Detta hindrar dock inte åklagaren från att vara lyhörd inför målsägandens åsikt i åtalsfrågan, exempelvis då målsäganden utsatts för en integritetskränkning.⁵⁵

Lundkvist anser det ”mindre tungt vägande” att hänsyn bör tas till om den misstänkte har förmåga att betala ett skadestånd till målsäganden. Lundkvist ställer sig frågan om det verkligen är lämpligt att skadestandsfrågan kan ges så självständig betydelse för om någon ska dömas för brott, eftersom skadeståndfunktionen och strafffunktionen är så vitt skilda. Lundkvist anser att det inte verkar vara i god överrensstämmelse med likhetsprincipen att den misstänktes ”vilja att köpa sig fri” och förmåga att betala ett skadestånd ska få vara avgörande för om åtal väcks eller inte.⁵⁶

---

⁵¹ Eriksson, Tobias; Fitger, Peter; Hall, Per; Palmkvist, Ragnar; Renfors, Cecilia och Sörbom, Monika, *Rättegångsbalken* (2013-04-02, Zeteo) kommentaren till 20:8 RB, Nordstedts Juridik AB, hämtat från internet 2013-04-02 från: www.nj.se/zeteo.

⁵² Prop. 1987/88:1, 1987/88:107, 1993/94:26 och 1993/94:143; Eriksson m.fl., *Rättegångsbalken* (2013-04-02, Zeteo) kommentaren till 20:7 RB.

⁵³ Eriksson m.fl., *Rättegångsbalken* (2013-04-02, Zeteo) kommentaren till 20:7 RB.

⁵⁴ JuU 1984/85:10 s.10.

⁵⁵ Eriksson m.fl., *Rättegångsbalken* (2013-04-02, Zeteo) kommentaren till 20:7 RB.

⁵⁶ Lundkvist, SvJT 1999 s. 284-285.

Docent Lars Heuman pekade på risken med för många ÅU:r i förhållande till att målsägandens intresse av en skadeståndstalan i en brottmålsprocess får ge vika i åklagarens bedömning kan leda till att de processekonomiska och kriminalpolitiska effekter lagstiftaren syftat till inte blir så stora som lagstiftaren avsett. Många målsäganden kanske skulle komma att föra en tvistemålsprocess med hjälp av den förmånliga rättshjälpslagen i tingsrätt istället. Det skulle ge mycket beaktansvärda besvär för den misstänkte, eftersom den misstänkte har trott att saken var slutgiltigt avgjord genom ÅU:n. En offentlig rättegång kan också få mycket ofördelaktiga effekter för mer känsliga grupper av gärningsmän där fallen blivit uppmärksammade om rättegången ges publicitet. Heuman anförde vidare att det vore olyckligt ur processekonomisk synvinkel om dessa tvistemålsprocesser blev mycket vanligare framöver. Heuman föreslog vidare att det vore bättre om åklagaren kunde fastställa en förhandlingsöverenskommelse om skadeståndet och dess storlek mellan målsäganden och gärningsman innan beslut om ÅU fattas. Målsäganden skulle, enligt Heuman, annars få en alltför stark processuell ställning genom möjligheten för målsäganden att inleda en skadeståndsprocess utan några processekonomiska eller kriminalpolitiska överväganden.⁵⁷

Målsäganden har också möjlighet att vid avsaknad av försäkring få ut brottsskadeersättning även om åklagaren beslutat om ÅU.⁵⁸

Målsäganden har utöver detta andra rättigheter vad gäller åtalsrätten. Målsäganden kan biträda ett av åklagaren väckt åtal, fullfölja ett väckt åtal om åklagaren inte överklagar och överta åtal som åklagaren lagt ned, om vissa förutsättningar är uppfyllda.⁵⁹

5.2 Likhetsprincipen och folkets förtroende för rättssystemet och ÅU

Likhetsprincipen stadgas i 1:9 RF. Vissa författare menar att begreppet endast innefattar vad som kallas *formell likhet*, medan andra författare inom doktrinen menar att begreppet också innefattar eller bör innefatta *materiell likhet*. Likhetsprincipen innebär närmare att lika fall ska behandlas lika och olika fall ska behandlas olika. Men vad är då lika fall? Den frågan kan vara svår att besvara. Vissa författare inom doktrinen menar att det inte finns två identiska fall. I tillämpningen har väsentligt likartade fall fått hamna i samma grupp, d.v.s. samma typfall. Det är detta som är formell likhet. Att likhetsprincipen också skulle innefatta materiell likhet är ett framförande riktat mot främst lagstiftaren, men även mot rättstillämparen. Materiell likhet innebär att innehållet i lagarna inte särbehandlar personer utan att det är

⁵⁷ Heuman, Lars, *Reformfrågor rörande målsäganderätten*, SvJT 1977 s. 258-262.

⁵⁸ Brottsoffermyndigheten, *Brottsskadeersättning*, hämtad från internet 2013-04-09, www.brottsoffermyndigheten.se/ersattning/brottsskadeersattning.

⁵⁹ Ekelöf, Per-Olof, *Rättegång Andra* häftet, 8 upplagan, Nordstedts Juridik, 1996, s. 60.

etiskt motiverat och att alla personer ska behandlas väsentligt lika. I likhetsprincipen ingår även att där det objektivt sett finns flera alternativa beslut som kan fattas bör åklagaren i lika fall också konsekvent välja samma beslutsalternativ.⁶⁰

I straffprocessrätten finns tre klassiska ledstjärnor, nämligen att processen ska vara snabb, säker och billig, vilka processkommissionen utgick ifrån vid RB:s tillkomst.⁶¹

Vid 1985 års utvidgning av ÅU-institutet ansåg de flesta remissinstanser i allmänhet att åtalsrättskommitténs utvidgningsförslag gick för långt eftersom förslaget medförde en förändrad rollfördelning mellan åklagare och domstol och det var tveksamt om man såg till rättssäkerheten. Vidare ansåg remissinstanserna att utvidgningsförslaget var för långtgående eftersom likhetsprincipens upprätthållande riskerades, målsägandens ställning försämrades på ett icke acceptabelt sätt och domstolsförfarandet som kriminalpolitiskt medel underskattades av åtalsrättskommittén⁶²

Professor Madeleine Löfmarck anser att sållningsmekanismerna i vårt rättsystem, d.v.s. undantagen från åtalsplikten som exempelvis ÅU, är något av ett problem i förhållande till likhetsprincipen. Löfmarck anser att en förutsättning för att likhetsprincipen ska kunna uppfyllas till fullo är en absolut åtalsplikt utan generella undantag. Löfmarck uttalar att ÅU liksom förundersökningsbegränsning kan rucka på allmänhetens förtroende för rättsystemet. Löfmarck anser även att det finns en dubbelmoral inom kriminalpolitiken eftersom ÅU tillkommit till stor del p.g.a. processekonomiska skäl men lagstiftaren har istället valt att lyfta fram de praktiska och/eller humanitära skälen för genomförandet av ÅU-institutet. Löfmarck ser också problem i att beslutsfattande överförts från domstolarna till åklagarna. Löfmarck framhåller att i viss mån har ÅU-institutet lättat på åklagarnas arbetsbörda samtidigt som det på sätt och vis blivit svårare då ett åtalsbeslut kan bli ifrågasatt. Tidigare var det en absolut skyldighet att åtala som åklagaren kunde stödja sig på. Löfmarck uttalar att det inte är svårt att tänka sig att det kan förekomma intressekollisioner och påtryckningar i ett system med relativ åtalsplikt. Det har också blivit svårare på så vis att en åklagare kan råka ut för klander för att åklagaren inte tillämpar samma åtalsbeslutspraxis som en annan åklagare. Ett annat problem med ÅU-institutet som Löfmarck uppmärksammar är att det blir en fråga om dold rättskipning som inte kan vara till nytta för praxisbildningen.⁶³

---

⁶⁰ Landström, Lena, *Åklagaren som grindvakt – en rättsvetenskaplig studie av åklagarens befogenheter vid utredning och åtal av brott*, Skrifter från juridiska institutionen vid Umeå Universitet, nr24, Iustus förlag, mars 2011, s. 59-61.

⁶¹ Landström s. 68.

⁶² Prop. 1984/85:3 s. 14.

⁶³ Löfmarck m.fl. s. 6-8.

ÅU-institutet kan sägas strida mot både förutsebarhetsprincipen, legalitetsprincipen och likhetsprincipen att en misstänkt, där skuld till en brottslig handling är klarlagd, går fri.⁶⁴

Landström skriver i sin doktorsavhandling att kostnadseffektivitet och snabbhet premieras framför säkerheten. Förr var det snarare tvärtom. Detta beror på att ärendeantalet ökat. Att premiera på detta sätt är möjligt så länge det finns ett förtroende för ett sådant rättssystem.⁶⁵

Professor Wennberg vill påstå att det idag inte finns någon absolut åtalsplikt utan enbart en relativ åtalsplikt. Wennberg är motståndare till att ge åklagaren helt fria händer eftersom Wennberg anser att det skulle skada rättskänslan. Man skulle inte kunna protestera mot klasstänkande eller svågerpolitik som åklagaren låtit sig styras av och för att det skulle ge åklagaren möjlighet ”att kringgå demokratiskt stiftade lagar”.⁶⁶

Ekelöf anser att det kan göra det svårare för åklagaren att motstå påtryckningar från den allmänna opinionen och vädjanden från den misstänkte eller målsäganden när åklagaren skönsmässigt ska bedöma om åtal ska väckas. Ekelöf menar också att lagstiftaren och rättstillämpare inte kan borste från att allmänheten kan få svårare att se skillnaden på vad som är tillåtet och inte. Det skulle därmed skada den personliga tryggheten i samhället. Om åklagaren generellt meddelar ÅU för vissa typer av brott skulle det kunna innebära att dessa betraktas som tillåtna av allmänheten.⁶⁷

Lundkvist betonar att ÅU tillämpas så att likhetsprincipen står fast och inte ruckas på. Lundkvist anser att ett övervägande om ÅU bör ske tidigt under handläggningen p.g.a. effektivitets- och rättvisesynpunkt och med hänsyn till den enskilde.⁶⁸

Hovrättspresidenten Wersäll har identifierat en risk för att den misstänkte tappar förtroendet för rättssystemet, eftersom den misstänkte kan uppleva en sammanblandning mellan åklagarrollen och domarrollen, även om åklagare är skyldiga att tillämpa objektivitetsprincipen. Wersäll menar också att det finns en risk att åklagaren har en stark uppfattning i skuldfrågan på ett tidigare plan än vid beslutet om ÅU. Wersäll har också uttalat att det är orealistiskt att rättsväsendet skulle stå utan ett ÅU-institut, eftersom det skulle bli överbelastat.⁶⁹

---

⁶⁴ Prop. 1994/95:23 s. 86.

⁶⁵ Landström s. 280.

⁶⁶ Wennberg, Suzanne, *Introduktion till Straffrätten*, 8 upplagan, Nordstedts Juridik 2008, s. 18.

⁶⁷ Ekelöf, Per-Olof; Edelstam, Henrik; Pauli, Mikael, *Rättegång Femte* häftet, 8 upplagan, Norstedts Juridik 2011, s. 156.

⁶⁸ Lundkvist, SvJT 1999 s. 283; Jfr SOU 1992:61 s. 177.

⁶⁹ Wersäll, Fredrik, *Åklagare och polis som domare*, Nordiskt Juristmöte 2002 s. 648.

6 Analys och slutsatser

Att funktionen med ÅU i konkurrensfallen att *koncentrera rättsväsendets resurser på allvarlig brottslighet* finns och är bra verkar det finnas konsensus om. Själv kan jag också se att det primära målet bör vara att just bekämpa den allvarliga brottsligheten och låta den mindre allvarliga få komma i andra hand. Risken är kanske bara den att åklagarna kanske försummar de brott som ligger däremellan. En konsekvens kan alltså bli att arbetsbördan får styra beslutet om ÅU, trots att utredarna i SOU 1992:61 kom till slutsatsen att så inte varit fallet. Även om det inte har varit så, är det ju inte säkert att det alltid kommer att förhålla sig så. Det finns kanske också en risk för att vissa brott i stor utsträckning inte resulterar i ett straff och att en konsekvens blir att brottstypen i praktiken blir avkriminaliserad. Däremot är jag övertygad om att ett institut med ÅU behövs, eftersom inte alla brott kan lagföras i domstol. Då skulle antagligen rättsväsendets arbetsbörda bli så betungande att rättsväsendet kanske skulle bli helt överbelastat. Det är inte rimligt. Men det hindrar mig inte från att undra om möjligheterna till att besluta om ÅU, främst i konkurrensfallen, ändå inte är för vida. Samtidigt är det så att domstolarna inte brukar ge någon betydelse till ett enskilt brott i påföljdshänseende när en mer omfattande brottslighet ligger för domstols prövning, och vad är det då för mening med att ta upp brottet inför domstol om det i realiteten ändå inte ger någon verkan i påföljdshänseende? Ingen alls, verkar det som, vilket är något som är extra tydligt i konkurrensfallen. Det verkar inte heller ha varit tillräckligt med det påföljdssystem vi har idag med påföljdsrabatter, möjlighet till förundersökningsbegränsningar och strafförelägganden enligt 1985 års förarbete. Själva *syftet med reformen* var att utöka möjligheterna till ÅU av processekonomiska skäl och för att använda resurserna hos rättsväsendet mest till den allvarligare brottsligheten.

Om man istället införde grunden för ÅU i konkurrensfall som en självständig grund för att besluta om *förundersökningsbegränsning* kanske det skulle vara tillräckligt. Problemet är att ett beslut om förundersökningsbegränsning inte är en sakerförklaring och därför inte heller införs i *belastningsregistret* till skillnad från ett beslut om ÅU. Belastningsregistret är en faktor i åklagarnas bedömning om de ska besluta om ÅU eller inte. Det blir då oerhört viktigt för att få en bild över den misstänktes sammanlagda brottslighet att också kunna se den tidigare brottsligheten. Om man då skulle ta bort möjligheten att besluta om ÅU, särskilt i konkurrensfallen, så skulle det inte vara möjligt. Det anser jag skulle vara helt oacceptabelt, eftersom än fler brott då inte skulle lagföras. Det skulle i realiteten innebära en risk för en *avkriminalisering* till viss del för vissa brottstyper. Det skulle kunna skada *folkets förtroende för rättssystemet* och innebära att likhetsprincipen åsidosätts.

En fråga som kan ställas är om inte *grundrekvisitet* är för vagt. Departementschefen i 1985 års reformarbete tyckte att det räckte med att avgränsningen gjordes på så sätt att det bara var väsentliga

allmänna och enskilda intressen som skulle tala för att åtal väcktes. Men vad är egentligen ett *väsentligt* intresse? Det har getts ett stort antal exempel i förarbeten. Det finns således riktlinjer för bedömning av om grundrekvisitet är uppfyllt eller inte, men dessa är otillräckliga för att uppnå full objektivitet. Istället blir det rätt så subjektiva bedömningar. Det riskerar att rucka på *likhetsprincipen* eftersom tillämpningsdiskrepanser skulle kunna förekomma åklagarna emellan och även från fall till fall hos en enskild åklagare. Om begreppet är för vagt kan det hända att åklagarna kanske får förlita sig på allmänna värderingar och förnuftsresonemang till lika stor del som de tillämpar grundrekvisitet. Frågan är om inte övervägandet om att besluta om ÅU blir lite väl subjektivt för att objektivitetsprincipen och i förlängningen likhetsprincipen ska kunna upprätthållas på en acceptabel nivå.

En annan fråga är om inte avgränsningen är för snäv. Borde fler enskilda och allmänna intressen vägas in? Om en åklagare vid ett övervägande om ÅU skulle svara ja på den frågan blir det kanske en domstolsprövning istället i och med att åklagaren beslutar att väcka åtal. Om en åklagare skulle svara nej på den frågan så blir det istället ett beslut om ÅU. Även om det finns gemensamma riktlinjer, är det inte säkert att åklagaren kan avgöra om åklagaren förhåller sig inom eller utanför riktlinjerna i förarbeten och RÅR. Detta skulle också kunna leda till tillämpningsdiskrepanser.

Jag anser att det vore oerhört värdefullt, för både *likhetsprincipens* upprätthållande och för att underlätta i ÅU-bedömningen, att *tydligare riktlinjer* och anvisningar kunde upprättas och tillhandahållas åklagarna. Det borgar för en konform rättstillämpning vid beslutande om ÅU. I förarbeten om ÅU uttalades det att det är en *individuell bedömning av samtliga omständigheter* i det enskilda fallet som åklagarna ska göra vid ett övervägande om ÅU. Samtidigt är det alltså viktigt att anvisningarna inte blir för fasta, eftersom den individuella bedömningen av samtliga omständigheter i fallet då skulle kunna inskränkas mer än nödvändigt.

Att åklagaren avgör *skuldfrågan* genom ett beslut om ÅU mot den misstänktes vilja att åtal istället ska väckas, ses inte som ett väsentligt enskilt intresse enligt 1985 års förarbete. Eriksson m.fl. verkar anse att åklagaren inte bör besluta om ÅU mot den enskildes vilja, men uttalar sig inte om detta som ett krav. Det är allmänt veterligt bland jurister att åtalsbeslut i stor utsträckning kan överprövas om den enskilde begär en överprövning. Men är det tillräckligt? Borde inte den misstänkte ha rätt att få en domstolsprövning av sin skuld? Brottet registreras i belastningsregistret och kan påverka möjligheterna för den misstänkte att få ett arbete i framtiden. Det är allmänt känt att arbetsgivare i allt större utsträckning begär utdrag ur belastningsregistret som villkor för att gå vidare i rekryteringsprocessen. Fel kan begås. Åklagarna är inte perfekta. De kan göra en felbedömning i skuldfrågan. För all del kan det även ske i domstol. Det är ingen omöjlighet. Som Wersäll påpekar kan det vara svårt att ändra en tidig stark uppfattning i skuldfrågan. Bara för att åklagarna har en plikt att följa objektivitetsprincipen,

betyder det kanske inte alltid att så är fallet i realiteten. För att minimera sådana konsekvenser, bör kanske den misstänktes intresse av att åtal väcks för att möjliggöra en domstolsprövning betraktas som ett väsentligt enskilt intresse. Skuldfrågan ses då med flera par nya ögon, och målet bevisvärderas kanske annorlunda av domstolen. Om det inte vore så skulle vartenda åtal leda till fällande dom, vilket inte är fallet. Detta är allmänt veterligt bland jurister. Det är nog kanske ändå så att en domstolsprocess är det bästa medlet för att uppnå ett materiellt riktigt avgörande.

För stor hänsyn till målsäganden kan anses mindre lämpligt, eftersom det skulle innebära att en målsägandens illvilja eller välvilja blir avgörande i åtalsfrågan. Detta anser jag skulle strida mot objektivitetsprincipen och åsidosätta *likhetsprincipen*. Det skulle bli subjektiva skäl för att meddela ÅU. I andra fall där målsäganden inte är lika välvillig, skulle det istället leda till åtal, vilket resulterar i att lika fall skulle behandlas olika.

Det råder lite skilda meningar om vilket *beviskrav* som ställs på beslutsunderlaget i ett övervägande om ÅU. De flesta är överens om att det i princip krävs ett erkännande eller åtminstone att skulden är klar utifrån underlaget. Ett exempel på det är den misstänktes berättelse i förhör som ger stöd för att den misstänkte gjort sig skyldig till brottet, även om den misstänkte invänder mot att brott är begånget. Underlaget består av en förundersökning. De flesta anser att det ska vara samma beviskrav som för ett beslut om att väcka åtal i enlighet med den absoluta åtalsplikten i 20:6 RB, d.v.s. att åklagaren ska finna att bevisningen är tillräcklig för att kunna emotse en fällande dom. Om åklagaren inte låter den misstänktes önskemål om att väcka åtal istället för ett beslut om ÅU väga in i bedömningen, kanske beviskravet är för lågt ställt. Problemet kan också vara att i tveksamma fall bör åklagaren enligt den absoluta åtalsplikten välja att väcka åtal. I de fallen är det kanske inte klarlagt att bevisningen är tillräcklig för att emotse en fällande dom. I det läget bör kanske åtal väckas istället för att åklagaren meddelar ÅU. För att emotse en fällande dom bör det krävas att åklagaren finner det ställt bortom rimligt tvivel att den misstänkte har gjort sig skyldig till det eller de aktuella brotten. Logiskt sett borde alltså detta beviskrav även gälla för att kunna besluta om ÅU. Andra anser att skuldfrågan bara behöver ge ett tillräckligt beslutsunderlag för att väcka åtal, även i tveksamma fall. Men om det är ett tveksamt fall lär ju inte skuldfrågan vara helt utredd, vilket är en förutsättning för att meddela ÅU, tänker jag. I det läget anser jag att åtal bör väckas istället för att ett beslut om ÅU meddelas. Jag anser också att åtal även bör väckas i fall där rubriceringen är oklar, eftersom åklagaren då uppenbarligen inte vet vilket brott som är förövat och hur det ska bedömas i straffvärde. Därmed kan åklagaren inte heller veta om ett väsentligt allmänt intresse åsidosätts eller om lika fall verkligen behandlas lika i enlighet med likhetsprincipen.

Vad säger *statistiken*? Jag har funnit en uppgift om att orsaksfaktorerna till 76 återfall av 4303 narkotikabrott under 3 års tid inkluderat ÅU som en av orsaksfaktorerna. D.v.s. motsvarande ca 1,8 %.

Mer än så går nog inte att säkert säga om ett beslut om ÅU:s inverkan på återfallsrisken. ÅU verkar inte ha ökat särskilt efter 1985 års reform. Då ska vi även vara medvetna om att mörkertalet kan vara stort, och att inverkan av ÅU kan vara betydligt större procentuellt för återfallsfrekvensen i realiteten. 1,8 % är också en så pass försumbar andel att det kan ha andra orsaker. Att ÅU:na också skett i fallen kanske bara är en slump. Det finns alltid felmarginaler i statistiken. Antalet ÅU:r har legat stabilt vad gäller våldsbrott och ekobrott medan det har skiftat något i nedåtgående riktning vad gäller miljöbrott, narkotika, bötesbrott och övriga brott. Tydligast minskning av antalet ÅU:r ser man vad gäller miljöbrott.

En intressant siffra jag fann hos ÅM var att 2011 meddelades det ÅU i 5 % av antalet åtalsbeslut i våldsbrottsfallen medan motsvarande siffra var 0 % för miljöbrott. Det kan möjligtvis förklaras med att åklagarna kanske anser att miljöbrott karaktäriseras av ett större väsentlig intresse. En del av våldsbrotten består av krogslagsmål där det mer är fråga om enskilda intressen än allmänna och att vissa av våldsbrotten är ringa eller mycket ringa.

En slutsats som kan dras är att antalet ÅU har minskat med 17 procentenheter sedan 1975, trots utvidgningen av möjligheterna att besluta om ÅU i och med 1985 års reform.

Åklagare har fått en *utvidgad möjlighet att göra friare bedömningar i konkurrensfallen* sedan 1985. Ju mer jag forskat om ÅU i konkurrensfall, desto fler obesvarade frågor har dykt upp. Jag tänkte ta upp en del av dem här. ÅU registreras i belastningsregistret vilket domstolen får utdrag ifrån innan domstolen bestämmer påföljd. Detta innebär att domstolen kanske utdömer ett hårdare straff i och med att rättstillämparen kan konstatera att det rör sig om återfallsbrottslighet. Men om straffvärdet hade ökat för den aktuella brottsligheten, ifall åklagaren istället valt att väcka åtal, så att påföljden för den aktuella brottsligheten blivit strängare än om domstolen bara får utdrag på det ur belastningsregistret? Jag skulle säga att det scenariot nog inte inträffar eller kommer att inträffa, eftersom återfall i brottslighet betraktas som en försvårande omständighet och därmed också höjer straffvärdet. Det leder således mer eller mindre automatiskt till en strängare påföljd. Men om det skulle bli en diskrepans däremellan, är den då acceptabel med hänsyn till bl.a. målsägandens intressen och rättstrygghet? Finns det inget intresse i att få ut ytterligare två månader för att skydda samhället mot fortsatt brottslighet? Kanske skulle ett strängare straff på ytterligare ett par månader leda till en individualpreventiv effekt så att brottslingen tänker efter en extra gång vid nästa tillfälle? Har åklagaren verkligen kompetens att avgöra dessa saker helt objektivt eller är det kanske ÅM:s börs som får bestämma för mycket? Om det gäller rattfylleri och återtagande av körkort genom beslut från Länsstyrelsen, är det då så att Länsstyrelsen också får del av vad som står i belastningsregistret eller får de bara den fällande domen? Om de bara får en dom och det inte finns några uppgifter i den om ÅU, hur ska de då i sin tur kunna göra en riktig och objektiv bedömning kring

riskerna för att den aktuella gärningsmannen återfaller i rattfylleri? Kan det vara så att det blir fler målsäganden ju kortare tid en brottsling sitter för sitt brott? Och bör i så fall lagstiftaren och rättstillämparen väga in denna skyddsaspekt? Det gör rättstillämparen när det gäller LPT. Varför skulle lagstiftaren och rättstillämparen inte också kunna väga in skyddsaspekten i vårt påföljdssystem, som inte tar hänsyn till skyddsaspekterna idag? Varför kan lagstiftaren inte också föra in en sådan grund redan exempelvis i grundrekvisitet som gäller i konkurrensfallen? Kan det vara så att lagstiftaren och rättstillämparen låtit pengarna få företräde framför objektiviteten och likhetsprincipen när det gäller ÅU? Är det verkligen bra att åklagarna har så vida befogenheter då vissa principer inom rättegångsförfarandet åsidosätts så som kontradiktion, offentlig insyn och ingen kontroll p.g.a. avsaknad av domare och försvarare, även om det finns praxis och allmänna råd och föreskrifter från RÅ? Är tillsynen av åklagarna tillräcklig för att ÅU-institutet ska anses fungera?

Frågorna tål att diskuteras och besvaras inom juridisk och kriminologisk diskurs och doktrin samt hos lagstiftaren. Det finns en hel del forskning som skulle kunna ta dessa frågor som utgångspunkt. Tyvärr finns varken tid eller sidutrymme för att kunna besvara dessa frågor inom ramen för denna uppsats. Frågorna ligger heller inte inom avgränsningen för uppsatsen. Jag vill ändå ta upp frågorna för att belysa hur mycket som saknas i forskningen om ÅU idag och peka på frågor som varje jurist, i varje fall som arbetar med straffprocess, kan tänka på.

Kort kan sägas att jag inte kunnat besvara min *huvudsakliga frågeställning, nämligen om 20:7 1st 3p RB om ÅU i konkurrensfall bör ändras och i så fall på vilket sätt*. Det kräver en betydligt större utredning med remissinstanser och mer omfattande doktrin, skulle jag säga. Men det finns vissa tveksamheter om 20:7 1st 3p RB verkligen är utformad på bästa möjliga sätt.

Målsägandens ställning och rättigheter förändras rent formellt inte av att ÅU meddelas. Målsäganden har fortfarande en subsidiär åtalsrätt och har möjlighet att väcka skadeståndstalan. Ett problem kan vara att målsäganden kanske inte har de resurser som krävs för att fullt ut föra ett åtal eller säga rätt saker i en skadeståndsprocess och kanske måste anlita en advokat. Sådant kostar och det är inte säkert att målsäganden har råd med det även vid hjälp från försäkringar eller rättshjälp. Det är inte säkert att målsäganden har tiden som krävs för förberedelser i processen. Målsäganden kanske har ett arbete som kräver tio timmar per dag. Men framför allt, målsäganden kanske inte vågar sig på chansningen att eventuellt få stå för rättegångskostnader.

Om åklagaren gjort en missbedömning av straffvärdet och lämnat för många ÅU:r för en gärningsman så kan det exempelvis finnas en risk för att bli överkörd av personer som är rattonyktra. Det innebär att om åklagaren gör denna felbedömning i ett fall så kan det resultera i en risk för andra människors liv och

hälsa istället för att gärningsmannen helt enkelt sitter bakom lås och bom. I fängelse är det väldigt svårt att köra bil rattonykter och riskera andra människors liv och hälsa. Hur stor risken för detta är har jag inget underlag för, utan det är en spekulering om vad som skulle kunna hända.

Ett målsägandeintresse som inte uppmärksammas särskilt är upprättelse genom en domstolsförhandling. Här märks tydligt att kriminalpolitiken vad gäller straffpåföljder verkar vara inriktad på att det är staten som ska ”uppfostra” brottslingar till att inte begå nya brott. Målsäganden har inte rätt till någon upprättelse annat än genom ett försök till ekonomisk kompensation genom skadestånd. Det kan man tycka vad man vill om. Jag kan inte ta ställning till detta utan att glida för långt ifrån min avgränsning för uppsatsen.

Beträffande osäkerheten för *gärningsmannen* om brottsoffret väljer att väcka en skadeståndsprocess efter ett beslut om ÅU, tycker jag att Heuman överdriver en aning. Om gärningsmannen får tydlig information så kommer det kanske inte som en överraskning för gärningsmannen. Det är väl så det är för alla i alla typer av skadeståndsprocesser, d.v.s. att ett ärende kan vara avgjort i skuldfrågan men kanske inte skadeståndsfrågan? Dessutom är skulden fastställd genom ÅU:n, och då är det väl rimligt att gärningsmannen förväntar sig att det kan komma att följa en skadeståndsprocess.

Några slutsatser har jag kunnat dra.

- Det finns riktlinjer för vad grundrekvisitet innebär, men det kanske skulle behövas tydligare riktlinjer från RÅ.
- Skuldfrågan avgörs genom en fullständig utredning och troligtvis med en beviskravsnivå som motsvarar att skulden är ställd bortom rimligt tvivel.
- Statistiken visar på att antalet ÅU har minskat och att det inte är klart att återfallsfrekvensen påverkas av antalet ÅU.
- ÅU i konkurrensfall är förmodligen en nödvändighet av processekonomiska skäl och för att kunna rikta rättsväsendets resurser främst mot den allvarliga brottsligheten.
- Ingen verkar vilja inskränka möjligheten att meddela ÅU i konkurrensfall mer än de som förespråkar en starkare absolut åtalsplikt.
- Det finns vissa tveksamheter kring om 20:7 1st 3p RB verkligen är utformad på bästa möjliga sätt.
- Det kan finnas vissa brister, risker och negativa konsekvenser med att meddela ÅU i konkurrensfall i förhållande till likhetsprincipen, folkets förtroende för rättssystemet och för målsägande och gärningsman.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Otryckta källor

Telefonintervju med chefsåklagare Eva-Marie Persson, Åklagarmyndigheten i Helsingborg 2013-05-13, kl.11.48 – 11.50.

Telefonintervju med Gun-Britt Lahti, Rikspolisstyrelsen 2013-05-13, kl. 12.10 – 12.11.

Tryckta källor

Statens offentliga utredningar

SOU 1992:61. *Ett reformerat åklagarväsende.*

Propositioner

Prop. 1981/82:41 Om förundersökning m.m.

Prop. 1984/85:3 Om åtalsunderlåtelse.

Prop. 1987/88:1 om ändring i rättegångsbalken (enskilt anspråk vid förundersökning och rättegång).

Prop. 1987/88:107. Om målsägandebiträde.

Prop. 1987/88:120. Om ändring i brottsbalken m.m. (straffmätning och påföljdsval m.m.).

Prop. 1987/88:135 Om åtgärder mot unga lagöverträdare.

Prop. 1993/94:26. Utvidgad rätt till målsägandebiträde och förbättrat rättsligt bistånd till brottsoffer utomlands.

Prop. 1993/94:143. Brottsoffren i blickpunkten – en brottsofferfond och andra åtgärder för att stärka brottsoffrens ställning.

Prop. 1994/95:23 Ett effektivare brottmålsförfarande.

Prop. 1996/97:8 Utökad användning av strafföreläggande.

Prop. 1997/98:55. Kvinnofrid.

Prop. 1997/98:96. Vissa reformer av påföljdssystemet.

Annat riksdagstryck

JuU 1984/85:10.

NJA II 1985.

Publikationer

BRÅ Rapport 2012:15, *Återfall i brott. Mönster i risken för återfall bland lagförda personer.*

BRÅ Rapport 2012:13, *Brottsutvecklingen i Sverige 2008-2011.*

RåR 2008:2, *FU-begränsning och åtalsunderlåtelse*, konsoliderad version i och med ändring i februari 2013.

Litteratur

Ekelöf, Per-Olof, *Rättegång Andra häftet*, 8 upplagan, Nordstedts Juridik 1996.

Ekelöf, Per-Olof; Edelstam, Henrik; Pauli, Mikael, *Rättegång Femte häftet*, 8 upplagan, Norstedts Juridik 2011.

Heuman, Lars, *Reformfrågor rörande målsäganderätten*, SvJT 1977 s. 241-262.

Jareborg, Nils och Zila, Josef, *Straffrättens påföljdslära*, 3 upplagan, Nordstedts Juridik 2010.

Landström, Lena, *Åklagaren som grindvakt – en rättsvetenskaplig studie av åklagarens befogenheter vid utredning och åtal av brott*, Skrifter från juridiska institutionen vid Umeå Universitet, nr24, Iustus förlag 2011.

Lindberg, Gunnel, *Om åklagareetik*, SvJT 1997 s. 197-219.

Lindell, Bengt; Eklund, Hans; Asp, Petter och Andersson, Torbjörn, *Straffprocessen*, Iustus Förlag 2005.

Lundkvist, Peter, *Åtalsunderlåtelse och förundersökningsbegränsning vid flerfaldig brottslighet*, SvJT 1999 s. 281-287.

Löfmarck, Madeleine; Bergström, Göran; Lindberg, Per; Ericsson, Ulrica och Törnqvist, Stig-Björn, *Åtalsunderlåtelse – processekonomi och absolut åtalsplikt*, Skriftserien nr 11. Stiftelsen Skrifter utgivna av Juridiska Fakulteten vid Stockholms universitet och författarna, Stiftelsen Juristförlaget vid Stockholms Universitet 1986.

Wennberg, Suzanne, *Introduktion till Straffrätten*, 8 upplagan, Nordstedts Juridik 2008.

Wersäll, Fredrik, *Åklagare och polis som domare*, Nordiskt Juristmöte 2002 s. 641-651.

Elektroniska källor

Eriksson, Tobias; Fitger, Peter; Hall, Per; Palmkvist, Ragnar; Renfors, Cecilia och Sörbom, Monika, *Rättegångsbalken* (2013-04-02, Zeteo) kommentaren till 20:7 RB, Nordstedts Juridik AB, hämtat från internet 2013-04-02 från: www.nj.se/zeteo.

Eriksson, Tobias; Fitger, Peter; Hall, Per; Palmkvist, Ragnar; Renfors, Cecilia och Sörbom, Monika, *Rättegångsbalken* (2013-04-02, Zeteo) kommentaren till 20:8 RB, Nordstedts Juridik AB, hämtat från internet 2013-04-02 från: www.nj.se/zeteo.

Fegan, Ali och Svensson, Lars-Göran (2012), *Allt fler rattfulla slipper straff*, Uppdrag Granskning, Sveriges Television AB publicerad 2012-02-13, ansvarig utgivare Nils Hanson, hämtad från internet 2013-04-23 från: www.svt.se/ug/20120213144003/allt_fler_rattfulla_slipper_straff.

Brottsoffermyndigheten, *Brottskadeersättning*, hämtad från internet 2013-04-09, www.brottsoffermyndigheten.se/ersattning/brottskadeersattning.

ÅM, *Åklagarbeslut i siffror*, hämtad från internet 2013-04-09, www.aklagare.se/Aklagarens-roll/Atalsbeslutet/Aktuell-statistik-2/.